

CHOLNOKY JENŐ: LÓCZY LAJOS (1849–1920) MINT GEOGRÁFUS¹

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Nemerkényi Antal vezetésével
(A tanulmányt eredeti formájában közöljük)**

Lóczy Lajos magát mindig geológusnak vallotta, s állandóan kérelmezte, hogy őt a Tudományegyetemen vagy a Műegyetemen a geológiai tanszékre helyezték át. Mivel ez lehetetlen volt, tehát állandóan kérte, hogy az egyetemen második földrajzi tanszék is állíttassék fel, amelyen a földrajz emberföldrajzi részét ahhoz értő szakember tanítaná, mivel ezen a téren ő maga nem tartja magát szakembernek.

Ezt a kérését sem teljesítették, sőt amikor az egyetemet elhagyta, igen méltánytalan és igazságtalan támadások érték őt, hogy a földrajzot egyoldalúan tanította. Annál igazságtalanabb és jogtalanabb volt ez a támadás, mert Lóczy – mint csodálatosan lelkiismeretes és igazán tudományosan gondolkozó, nagy elme – mégis előadta az emberföldrajzot is, mindenesetre jóval magasabb tudományos nívón, mint az, aki ebből a szempontból a leghevesebben támadta.

Lóczy Lajos előadásai az egyetemen igazi földrajzi előadások voltak, nem tehetett róla, hogy a fizikai földrajzi rész tökéletesebb és részletesebb volt, mint az emberföldrajzi rész. Ő ezt maga is belátta, s ezért sürgette állandóan a II. földrajzi tanszék felállítását.

Mert Lóczy Lajos igazi nagy szellem volt. Legszigorúbb kritikusa volt önmagának s ha maga nem is művelte az igazi földrajzot, tanítványait mindig bevezette ebbe a szép tudományba s megkövetelte tőlük az igazi földrajzi munkásságot. De nem tűrte az akkor divatos, felületes népleírásokat, talajtalan spekulációkat és banális frázisokat, hanem mindig vagy természettudományi irányú, egzakt vizsgálatokat, vagy okleveleken stb. alapuló, komoly történelmi igazolásokat követelt. Működése – tanítványai révén – a földrajz tudománnyá való emelkedését jelenti hazánkban. De saját tanulmányai is hatalmas lépésekben vitték előre a földrajzot. Minden geológiai tanulmányát összekapcsolta morfológiai és más fizikai földrajzi, sőt igen sok esetben emberföldrajzi megfigyelésekkel. (...)

Tudományos munkásságának második csoportja az Erdélyi-érchegységre vonatkozik. Mint fiatal geológus, itt kezdte meg geológiai felvételeit, s mindjárt első közleményeiben olyan széles látókörrel és olyan helyes geográfiai érzékről tett tanúságot, hogy valóban bámulnunk kell rajta. A Maros völgyének epigenetikus jellegét Lippa fölött felismerte, le is írta. Abban az időben ez egészen magasra kiemelkedik kortársainak felvételi jelentései közül. S ilyen széles látókörű geográfus-geológus volt ő később is! A Maros nyílását oly alaposan és olyan magasabb szempontokból tanulmányozta, hogy kétségtelenül a legkitűnőbb magyar földrajzi munkát teremtette volna meg, ha ezt a tanulmányát befejezhette volna. De sajnos, az egyetem Földrajzi Intézetében található kitűnő térképeken és metszeteken kívül Arad vármegye monográfiájából nem maradt ránk semmi.

A harmadik csoport végül legnagyobb munkája, a Balaton tudományos tanulmányozása. A Magyar Földrajzi Társaság az ő indítványára küldte ki 1890 körül a Balaton-bizottságot s bár munkatársai kételkedve fogadták a tőle előterjesztett tervet s azt kivihetetlennek tartották, mégsem riadt vissza, hanem a legnagyobb lelkesedéssel fogott a munkához. Eleinte úgy tervezte, hogy három szerény kötetben megírják a Balaton monográfiáját s erre mintegy 10

ezer korona volna szükséges. Lehetetlenségnek mondták, ennyi pénzt hazánkban tudományos munkára kapni nem lehet. A három szerény kötet helyett egész könyvtár jelent meg. Maga az első kötetnek nevezett csoport legalább öt vaskos kötetet tesz ki.

Természetesen legrészletesebben dolgozta ki Lóczy munkatársaival a geológiai eredményeket. A paleontológiát négy vaskos kötet tartalmazza, gyönyörűen illusztrálva. A költségeket részben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, részben a Földművelésügyi Minisztérium s igen tekintélyes részben boldogult Semsey Andor úr fedezte. Az összköltségek az előteremthetetlennek vélt 10 ezer korona helyett több, mint 200 ezer koronát tettek ki, s olyan monumentális mű keletkezett, amely a magyar tudományos élet legnagyobb alkotása, s mivel német nyelven is megjelent, tehát általánosan ismert büszkeségünk.

A Balaton-bizottság munkálkodásának irányításakor nyilatkozott meg igazán az ő fáradhatatlan tettereje és szervezőképessége. Amint a tanulmányok eredményei szaporodtak, azon módon szaporodott az újabb és újabb tanulmányok szükségessége. Mind több és több megoldandó probléma merült fel, s mind több és több munkatársra, nagyobb anyagi támogatásra és mindinkább növekedő tevékenységre volt szükség. Hihetetlen a levelezésnek az a tömege, amit Lóczy elintézett. A munkálatok kezdetén még nem volt telefonunk, ezért mindent levélben, előszóval, vagy – Lóczy kedvenc érintkező módszerével – távirattal kellett elintézni.

Abban az időben még nem volt autó, mert különben Lóczy alighanem elnyűtt volna néhányat. A Balatonra a Bizottság hozatta az első motorcsónakot s a kezdetleges petróleummotor a fedetlen hajón akárhányszor életveszélybe sodorta a munkatársakat. De ezzel a motoros csónakkal lényegesen megkönnyebbedett a munka. Ha akkor a mai közlekedő eszközök, különösen autó állt volna a Bizottság rendelkezésére, sokkal több ideje maradt volna Lóczynak saját tudományos tanulmányai közlésére. A Balaton geológiai leírásában ugyan nagyon sok geográfiai, morfológiai, sőt gazdaságföldrajzi kérdést is fejteget, de az igazi fizikai földrajzi tanulmányokat nem ő végezte, azonban ő irányította, ő adta a problémákat s a vizsgálatok szükségleteit az ő határtalan buzgalma szerezte meg.

Lóczy maga akarta megírni a Balaton geográfiáját is. Sajnos, ehhez már nem volt ideje. Váratlanul alkalma nyílt a világháború alatt Szerbia hegyeinek beható tanulmányozására, s derék fiával együtt itt is csodálatos eredményeket tudtak elérni. Felfogásunk a szerbiai hegyrendszerekről tökéletesen megváltozott az ő munkájuk alapján.

Lóczy tehát nemcsak tanításában, hanem tudományos munkájában is egyike legnagyobb geográfusainknak s ő az egzakt irányú magyar geográfia megalapítója.

(1920)

¹ Forrás: Cholnoky Jenő: Lóczy Lajos, mint geográfus. = Földrajzi Közlemények 1930. pp. 1–2, 4–5.

A jelen tanulmány szerzője, Cholnoky Jenő (1870–1950) geográfus, geomorfológus. A kolozsvári, majd az első világháború után a budapesti Tudományegyetem tanára volt. Az MTA tagja, 1905–1911 között a Magyar Földrajzi Társaság főtitkára, 1914–1945 között elnöke.